



**ՀԱՆԴԻՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՒՄ՝
ԵՂԵՌՆԻ 60-ԱՄՅԱԿԻ ԵՎ ՄԵԾ ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ 30-ԱՄՅԱԿԻ
ԱՌԻԹՈՎ**

Ապրիլի 27-ին, կիրակի. Տօն երեման ա. Խաչի.

Այսօր Մայր Աթոռում արժանավայել հանդիսությամբ և մեծ շուքով կատարվում են Եղեռնի 60-ամյակին և Մեծ հաղթանակի 30-ամյակին նվիրված տոնակատարությունները:

Առավոտյան ժամը 11-ին Մայր տաճարում, օրվա հանդիսությունների առիթով, ա. պատարագ է մատուցում **տ. Արսեն եպս. Բերբերյանը:**

Ժամը 12-ին **Վեհափառ Հայրապետը** եկեղեցական թափորով առաջնորդվում է Մայր տաճար:

Գարնանային պայծառ ու խաղաղ օր է: Մայր տաճարը և մայրավանքի շրջափակը լիքն են հավատացյալների բազմությամբ:

«Հայր մեր»-ից առաջ քարոզում է **Վեհափառ Հայրապետը՝ «Փա՛նք քեզ, Աստուած, փա՛նք քեզ, յաղագս ամենայնի, Տէր, փա՛նք քեզ»** բնաբանով, ու վեր հանում օրվա տոնի և հանդիսությունների ազգային, հայրենասիրական նշանակությունը:

Հանդիսություն Վեհաբանում

Ժամը 18.30-ին Վեհաբանի հանդիսությանց դահլիճում, **Հայոց Հայրապետի** նախագահությամբ, տեղի է ունենում հանդիսություն՝ նվիրված Եղեռնի 60-ամյակին և Մեծ հաղթանակի 30-ամյակին:

Հանդիսությանը ներկա են ներքին թեմերի թեմակալ առաջնորդները, Գերագույն հոգևոր խորհրդի և միաբանության, Մայր Աթոռին առընթեր

նարտարապետների հանձնաժողովի, «Էջմիածին» ամսագրի խմբագրական կազմի անդամները, հոգևոր ճեմարանի դասախոսական կազմն ու ուսանողությունը, մայրավանքի պաշտոնեությունը, Երևանի հայագիտական հիմնարկների, ուսումնական բարձրագույն հաստատությունների, գրականության, արվեստի, մամուլի, ռադիոյի և հեռուստացույցի ներկայացուցիչներ և այլ հրավիրյալներ՝ շուրջ 300 հոգի:



Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի անվան ձեռագրաց Մատենադարան. Երևան

Հանդիսությանը ներկա են մաս ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետին առընթեր հայ եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ **Սարգիս Գասպարյանն** ու տեղական **Սուրեն Հովհաննիսյանը**, ինչպես մաս Էջմիածին քաղաքի պաշտոնական անձնավորություններ:

Հոբելյանական սույն հանդիսությունն սկսվում է ՀՍՍՀ պետական հիմնի նվազով, որը դաշնամուրի վրա կատարում է Մայր տաճարի երգչախմբի դաշնակահար **Լևոն Աբրահամյանը**:

Այնուհետև Մայր տաճարի լուսարարապետ **տ. Հուսիկ եպս. Սանթրույանը**, հանուն Գերագույն հոգևոր խորհրդի, հանդես է գալիս հանդիսությանը նվիրված բացման խոսքով.

Տ. Հուսիկ եպս. Սանթրույանի բացման խոսքը

«Այս տարի, ապրիլի 24-ին, լրացավ Մեծ եղեռնի 60 տարին:

Համայն հայ հավատացյալ և հայրենասեր ժողովուրդը, որ ի Հայաստան և ի ափսոսա աշխարհի, համազգային հանդիսությամբ, եկեղեցական արարո-

դուրսնեցող, արցունքով, աղոթքով ու սգո երթերով նշեց իր բյուրավոր նահատակների հիշատակը, նահատակներ, որոնք ընկան հանուն հավատի ու արդարության, հանուն մայր հայրենիքի գալիք վերածննդի և հայ ժողովրդի հավերժ ապրելու սուրբ կամքի ու գիտակցության:

Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինը, Նորին Սուրբ Օծություն S. S. Վազգեն Ա Սրբազնագույն կաթողիկոսի բարձր նախագահությամբ, Վեհաբանի հանդիսությանը դահլիճում, այս երեկո բերում է ահա իր հարգանքի սրտագին տուրքը՝ Ապրիլյան մեծ եղեռնի 60-ամյակին և Հայրենական պատերազմում տարված հաղթանակի 30-ամյա տարեդարձին:

Հայաստանը հաճախ ոտնակոխ է եղել բարբարոս ցեղերի ու ազգերի կողմից, որոնք նվաճելով հայրենի հողը, հայ ժողովրդի գլխին բերել են անլուր զրկանքներ ու ծով տառապանքներ, սակայն այդ բազում չարչարանքներից ոչ մեկը չի կարող համեմատվել Ապրիլյան եղեռնի հետ, եղեռն, որը կատարվեց հայության հանդեպ 1915—16 թվականներին իթիհատական Թուրքիո ոճրագործ ղեկավարների կողմից:

Նրանք փորձեցին ազգովին բնաջնջել մի ժողովրդի, որն իր հանճարով, արդար աշխատանքով, արվեստով ու մշակույթով բարի ու շինարար ծառայություն էր մատուցել հենց իրեն՝ օսմանյան պետությանը, նրա վերելքին ու քաղաքակրթությանը:

Այո՛, նահատակվեց հայ ժողովուրդը, բայց նա մնաց կենդանի, որովհետև կարողացավ այդ ողբերգությանը ժամանակ հոգեկան ուժ գտնել իր մեջ, որի շնորհիվ և՛ գոյատևեց, և՛ հասավ այսօրվա մեր երջանիկ ներկային ու նայում է ավելի վառ հավատով իր պայծառ ապագային:

Սովետական Հայաստանն Ապրիլյան եղեռնի մեր բյուրավոր նահատակների հայրենասիրական իղձերի ու իղեպների մարմնացումն է: Նրանք ընկան քաջերի մահով՝ մեզ կտակելով հայրենասիրություն, հավատարմություն հայոց պատմության և նվիրում դեպի վերածնված Հայաստանը:

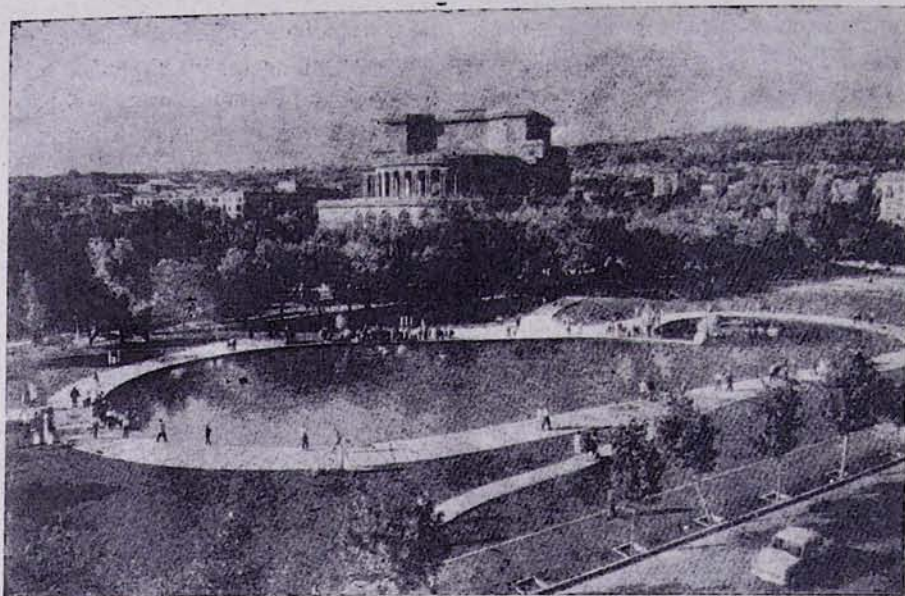
Այսօր մենք հիշատակում ենք նաև Հայրենական մեծ պատերազմում տարած հաղթանակի 30-ամյա փառապանծ տարեդարձը: 1945 թ. մայիսի 9-ին, մի գեղածիծաղ առավոտ, հնչեց հաղթանակի շեփորը: Սովետական Միության բոլոր ժողովուրդները և աշխարհի խաղաղասեր մարդիկ ցնծությամբ ու բերկրանքով ողջունեցին խաղաղության մեծ ավետիսը:

Հայրենական պատերազմում հայ ժողովուրդը նույնպես պայքարի ելավ մեկ մարդու նման՝ հանուն սովետական մեծ հայրենիքի և հանուն մեր վերածնված Հայաստանի պաշտպանության, նրա երջանիկ ու խաղաղ կյանքի անվտանգության: Հազարավոր հայ ռազմիկներ մեկնեցին ռազմաճակատ: Վարդանանց ու Սարգսրապատի հերոսների նման նրանք կռվեցին ստելի թշնամու դեմ մինչև հաղթանակի օրը՝ մարտերում ցույց տալով իրենց հոգու բովանդակ արիությունն ու հաղթելու անդրդվելի կամքը: Ծառ-շատերը նրանցից չվերադարձան տուն, չճաշակեցին հաղթանակի բերկրանքը, սակայն հայ երախտապարտ ժողովուրդն իր զոհված մարտիկներին չի մոռացել ու չի մոռանա երբեք: Նրանք ապրում են ու պիտի ապրեն հավետ մեր ժողովրդի սրտում:

Հայրենական պատերազմում Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինը ևս, երջանկահիշատակ Գևորգ Զ հայրենասեր կաթողիկոսի գլխավորությամբ, բերեց ընդհանուր հաղթանակին նյութական ու քարոյական իր համեստ օժանդակությունը: Հոգեկույս կաթողիկոսի հայրենական պատգամը՝ «Հայ ժողովրդի հետ հանուն հայ հայրենիքի», լայն արձագանք գտավ Հայաստանում և սփյուռքում: Մայր

Աթոռ ս. Էջմիածինը, մնալով հավատարիմ իր լուսաբնակ և ուխտապահ հայրապետների հայրենասիրությանը, կատարեց իր պարտքը ժողովրդի ու հայրենիքի հանդեպ պատերազմի դժվարին տարիներին:

Հարգելի հանդիսականներ, այսօր, երբ նշում ենք ձեզ հետ միասին Ապրիլյան մեծ եղեռնի 60-ամյակը և Հայրենական պատերազմի հաղթական 30-րդ տարեդարձը, եկեք բոլորս միասին բարի կամք ցուցաբերենք՝ ամբողջ աշխարհում խաղաղությունը պահպանելու վսեմ գործում, որովհետև խաղաղությունը անհատների սերն է, ընտանիքների երջանկությունը, պետություն-



Կարապի լիճը. Երևան

ների բարի կամեցողության և համերաշխ գործակցության միակ գրավականն ու երաշխիքը:

«Երանի խաղաղարարաց, զի նոքա որդիք Աստուծոյ կոչեացին» (Մատթ. Ե 9):

Վեհափառ Տե՛ր, թույլ տվե՛ք այս հանդիսավոր երեկոն հայտարարել քացված:

Այնուհետև «Եղեռնը և մեր ազգային վերածնունդը» թեմային նվիրված գեղեցիկ զեկույցով հանդես է գալիս Մայր Աթոռի դիվանապետ և Միջեկեղեցական հարաբերությունների բաժնի վարիչ տ. Արսեն եպս. Բերբերյանը:

Տ. Արսեն եպս. Բերբերյանի ելույթը

«Կանգնած ենք Ապրիլյան մահատակների 60-ամյակի սեմին:

Իբրև ժողովուրդ և եկեղեցի, հայրենիքի և սփյուռքի երախտագետ մեր զավակները, միակամ և միասիրտ, իրենց հոգու աչքերով տեսնում են 60 տարիներ առաջ իրենց պատմական հայրենիքի հողն ու օջախները ներկված կարմիր արյամբ, լսում աղետից և մահվան ճիրաններից ազատվել փորձող իրենց հարազատների վերջին ճիչերը:

Ծանր, մահաշունչ արձագանքներ են գալիս մեր ականջներին մահատակների անձայրածիր գերեզմանոցից՝ այսօրվա Արևմտյան Հայաստանից: Ամայի ու անբարեբեր, մոխրացած տարածություն են դարձել երբեմնի մեր ծաղկուն բուրաստանները՝ մեր հայրենի երկիրը: Այսօր մոխրացած ու խուպակ այդ տարածությունը ծածկված է մոլախոտերով անխնամ: Չարագուշակ ազդեցություն են կոնչում անհրապույր դարձած մեր հայրենի երկնակամարի տակ: Եվ այս բոլորը հետևանքը եղավ թուրքական կառավարողների կողմից կանխամտածված ոճրագործության:

Մարդիկ, անկախ իրենց ազգությունից և դավանանքից, ծանոթանալով մեր ժողովրդի՝ մահատակություններով լի պատմությանը, սիսի համոզվեն, որ տիեզերքը չի տեսել գեղասպանությունների այնպիսի ահեղի ձևեր, որոնց յուրաքանչյուր դրվագը սոսկումով պիտի լցնի մարդկանց հոգիները, ու նրանք պիտի չհավատան, որ այս անսահման տիեզերքի հրաշալի համակարգության մեջ մարդ արարածը՝ ամենակատարյալ ստեղծագործությունը, կարող է աղավաղել տիեզերական ներդաշնակության ըմբռնումը:

Կուզենայինք մի քանի պատմական վկայություններ բերել՝ միայն հաստատելու համար մեր նշած ճշմարտությունները:

Օսմանյան Կայսրության ծանր լծի տակ ապրող բազմաթիվ մեծ ու փոքր ժողովուրդներ, ավելի քան հինգ հարյուր տարի զրկանքներից հետո, իրենց վերջին ճիգերն էին գործադրում ձեռք բերելու իրենց անկախությունը:

Հայ ժողովուրդը նույնպես ձգտում էր հայկական գավառներում ձեռք բերել ինքնավարություն: Թուրքիո սնանկացած կաշտերական պետության կողմից այդ նկատվեց քաղաքական ոտնձգություն և հետևանքը եղավ կազմակերպված պաշտոնական ջարդը հայ ժողովրդի դեմ:

1876 թվականին երբ սուլթան Աբդուլ Համիդը գահ բարձրացավ, Թուրքիայում ապրող քրիստոնյա փոքրամասնությունների նկատմամբ որևէ բարյացակամ, դրական վերաբերմունք հանդես չբերեց, առավել ևս՝ հայ հպատակների նկատմամբ: Ընդհակառակն, նա որոշել էր զրկել նրանց ուժից:

1894—95 թվականներին Սասունում, այնուհետև հայկական մյուս գավառներում սկսվեց կազմակերպված ջարդը: Այս բոլորը կատարվում էր խաղաղ, անգեղ քաղաքացիների նկատմամբ: Հայահալած այս քաղաքականությունը գործադրվում էր կենտրոնական կառավարության հատուկ ծրագրով և նրա հսկողության ներքո: Վերջապես 1896 թվականին տեղի ունեցավ Կ. Պոլսո մեծ կոտորածը, ուր զոհվեցին ավելի քան հարյուր հազար հայեր: Սուլթանը գահընկեց եղավ 1908 թվականին: Ծնունդ առան նոր հույսեր ափսոսելով երկրով մեկ: Հուսադրվեցին նաև հայերը, սակայն հուսախաբությունը շուտացավ: 1909 թ. հաջորդեցին Ադանայի արյունոտ ջարդերը:

1915 թվական: Արյունով գրված հայ ժողովրդի պատմության ամենաուշքը, նաև՝ մեծագույն ամոթը քաղաքակիրթ աշխարհի: Կազմված էր հայ ժողովրդին ընդմիջտ բնաջնջելու Իթթիհատի կենտրոնի որոշումը: Բռնկվել էր առաջին համաշխարհային պատերազմը: Հարմար էր պահը գործադրելու հրեշավոր կանխամտածված ծրագիրը:

1915 թվական. ապրիլի 24: Տեղահանություն ողջ Արևմտյան Հայաստանում, տարագրություն և աքսոր: Հայ ժողովուրդը Տեր-Էլ-Չորի մեջ և այլ քաղաքներում իր մահվան վերջին շունչն էր փչում ու պայքարում կյանքի համար: Ծանր, ողբերգական օրեր էին: Հայ ժողովրդի լինելու և չլինելու հարցն էր դրված պատմության առաջ:

Ահա՛ թե ինչ են գրում մեր տարագրության և մահատակության մասին օտար ակամատեսները.

Դոկտոր Իոհաննես Լեպսիուս. «Անկարելի է նկարագրել այն անձկությունները, որոնց միջով անցնում էին տառապյալները: Բռնաբարություններ կանանց և երիտասարդ աղջիկների, առևանգումներ, բռնադատյալ կրոնավորիչներ, ստույգ մահից ազատվելու համար: Մահուկներ են վաճառվում հաճախակի սովից չմահանալու համար: Մազեր և եղունգներ քաշելու հրաշեկ երկաթյա գործիքներ են օգտագործվում կանանց ու մահուկների նկատմամբ և ամեն կարգի խայտառակություններ են կատարվում:



Վ. Ի. Լենինի անվան հանրապետական հիվանդանոցը. Երևան

Երբեք այս տեսարանը չեմ մոռանալու. կատարյալ մի լուռության մեջ առաջանում էին մահուկները, ծերերը, որոնք դժվարությամբ էին կարողանում իրենք իրենց պահել, որպեսզի բոլորն էլ միմյանց կապված ժաշերի բարձունքներից Եփրատի ալիքների մեջ գահավիժեին, Քեմախ Պու Լազի այս անհիճյալ հովտում»:

«Հայը տիեզերքի չափ սիրտ պետք է ունենա, որ կարողանա այս ցավերին դիմանալ» —ասում էր Իսահակյանը, երբ մտաբերում էր հայ ժողովրդի մեծ տառապանքը:

Ու այսպես ամայանում էր մեր հայրենի բնաշխարհը իր բնակիչներից, ու քանդվում էին հազարամյակների միջով ստեղծված հայ քաղաքակրթության արժեքները: Այն, ինչ կատարվեց, մեր պատմության մեջ մոռացության մատնեց բոլոր նախընթաց արհավիրքները, ոչ միայն մեր լշտի ու տառապանքի նկարագրություններով:

Հայ ժողովուրդը Մեծ եղեռնին զոհ տվեց նաև իր մտավորականության ծաղիկը, արևմտահայ ծաղկող նոր գրականության պայծառ ներկայացուցիչներին: Եղեռնին զոհ գնացին ավելի քան 4000 հայ հոգևորականներ, քանո-

վեցին ու հիմնահատակ կործանվեցին շուրջ 2000 վանքեր, եկեղեցիներ, սրատմական մեծարժեք հուշարձաններ: Ոչնչացվեցին ու թալանվեցին հայ մտքի ստեղծած փառավոր ձեռագիր մատյաններ և արվեստի այլ արժեքներ: Իսկ անհաշվելի էին հայ ժողովրդի նյութական կորուստները:

Թեև Ապրիլյան եղեռնը ֆիզիկական իմաստով մեր պատմության ամենամոռյալ էջն էր, բայց այն միաժամանակ բացահայտեց մեր ժողովրդի խիզախ ու անմեռ ոգին, որի շնորհիվ նա կրկին անգամ նվաճեց արևի տակ առաքինությամբ ապրելու իր արդար իրավունքը:

Վաթսուն տարիներ են անցել աղետալի այդ օրերից, սակայն մենք՝ ապրող ու շնչող ներկա սերունդս, չենք կարող մոռանալ այդ ողբերգությունը: Այսօր ամեն մի հայի աչքերում հարգանքի արցունք կա դեպի մեր նահատակները:

Զարմանալից այն է, որ քաղաքակիրթ կոշված աշխարհի առաջ այսօր էլ լինում են փորձեր՝ ուրանալու հայկական կոտորածները: Սակայն նրանք մոռանում են ոճրագործ Թալիաթի այն հայտարարությունը, թե՝ «Հայերի հանդեպ մեր վարմունքը հիմնված է երեք կետերի վրա. նախ հայերը որոշել են մեր տիրապետությունից բաժանվել և անկախ մի պետություն ստեղծել, և ի վերջո բացեիքաց օգնել են մեր թշնամիներին, Կովկասի մեջ օժանդակել ռուսներին և դրանով պատճառ եղան մեր ձախողանքներին: Ուրեմն, մենք անդառնալի որոշում ենք տվել պատերազմի վախճանից առաջ, անգոր դարձնել նրանց: Զարծի փաստել, մենք արդեն հայերի 3/4-ի հարցը լուծել-վերջացրել ենք, այլևս ո՛չ Բաղեշի, ո՛չ Վանի և ո՛չ էլ Էրզրումի մեջ հայեր չկան: Երկու ցեղերի մեջ ատելությունն այնքան բուռն է, որ մենք պարտավոր ենք փակել նրանց հարցը, ապա թե ոչ՝ ստիպված ենք նրանց վրիժառությունից վախճնալ...: Այո, շատ սխալներ ենք գործել, բայց երբեք չենք ցավում մենք դրանց համար... Որովհետև այսօրվա անմեղները թերևս վաղվա հանցավորները պիտի լինեն»:

Եղեռնի այդ սև և մոռյալ օրերին հայ ժողովուրդը հանդես բերեց իր պատմության հավատարիմ ազգային ինքնապաշտպանության հիանալի օրինակներ:

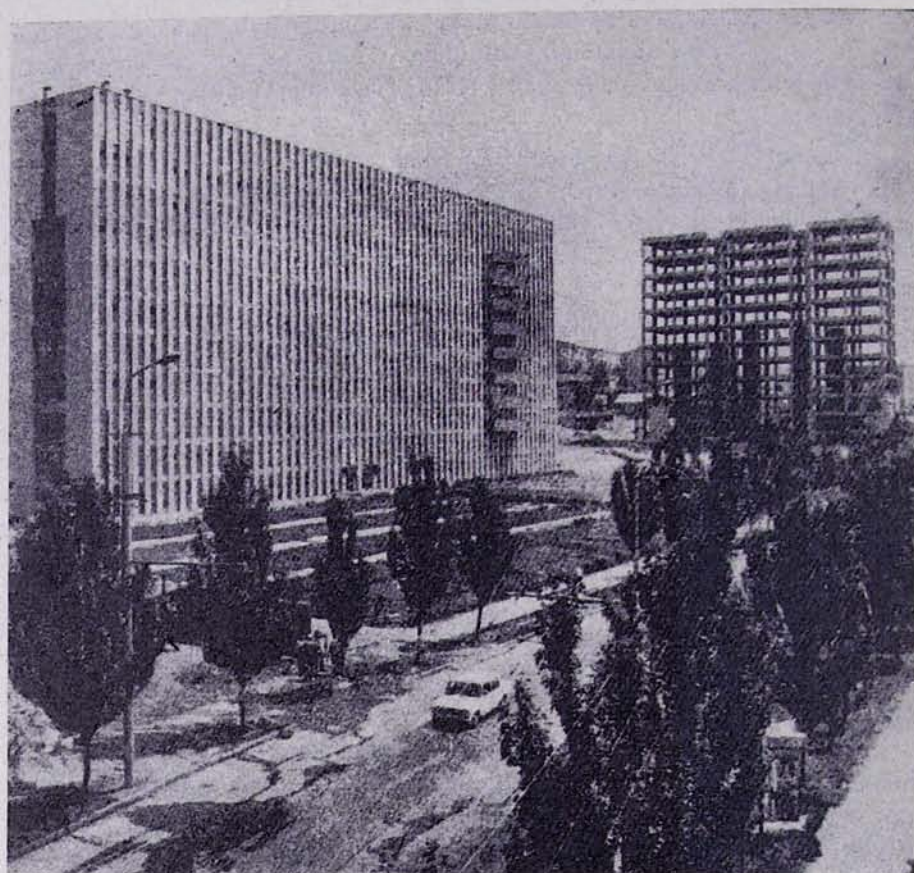
Դարերի փորձը ցույց է տվել, որ հայ ժողովուրդը կարողացել է միշտ իր գողգոթան վերածել հարության և իր նահատակությունը՝ հաղթանակի, ազգային վերածնության: «Մահումբ զմահ կոխեաց»: Իմացյալ մահը մեր ժողովրդի համար եղել է նրա անմահության վեմ-խարիսխը:

Մուսա Լեռան, Եդեսիո, Ուրֆայի, Սասունի, Վանի, Այնթապի և այլ գավառների ինքնապաշտպանության օրինակները փառավոր և անմոռանալի էջեր են կազմում մեր ազգային-ազատագրական պատմության:

Եվ ահա կատարվեց նույնը Եղեռնին հաջորդող տարիներին: Նահատակության ճանապարհի վրա հայ ժողովուրդը վերագտավ իր կամքի միաձուլականությունը և ապրելու վճռականությունը: Նահատակությունը հրաշափոխեց հայ հոգին՝ ավելի ուժեղացնելով մեր ստեղծագործական կարողությունները և կուսակցելով մեր ապրելու կամքը: Մեր նահատակների մարող աչքերում լույսի և հույսի վերջին մնացորդը մեզ ցույց տվեց այն ճանապարհը, որին պետք է հետևե՞նք մեր մեծ երազների իրականացման համար:

Մեր ժողովրդի կարևոր մեկ հատվածը, հեռու հայրենի հողից, օտար երկրների տակ էլ կարողացավ ու դեռ պիտի շարունակի հայ մնալ՝ պահպանելով հոգևոր և հայրենասիրական ավանդները մեր բյուրավոր նահատակների:

Այսօր հայ ժողովրդի զավակները, Դրասխանակերտցի կաթողիկոսի խոսքերով, «Արտափալեցին իբրև զարեգակն ի մէջ տիեզերաց, որոց և անուանք մոցա գրեալ են ի դպրութեան կենաց»։ Այսինքն այն անվանի հայորդիները, որոնք աշխարհով մեկ իրենց ստեղծագործական նվաճումներով ներդրում են կատարում ժամանակակից համաշխարհային մշակույթի ու գիտության մեջ, հավատալի չէ, որ մրանք կարող են մահվան դեմ պայքարող ուժաւայտ հայ կանանց թափառական զավակները լինել։



Սրտաբանության ինստիտուտը. Երևան

Մեր նահատակների երազն էր՝ չթուլացող սիրով, խանդաղատանքով ու հպարտությամբ բոլոր հայերի հայացքը սևեռված տեսնել նորաստեղծ հայրենիքի կենդանաբար իրականության վրա։ Դա այսօրվա մեր ազատագրված հայրենիքն է, Սովետական Հայաստանը։

Այսօր Արարատի փեշերին Եղեռնի մնացորդացով և անող նոր սերնդով ստվարացած շուրջ երեք միլիոն հայեր են ապրում ստեղծագործական կյանքով՝ համաշխարհային մշակույթին ու քաղաքակրթությանը տալով փառապանծ անուններ բոլոր բնագավառներում։

Մենք հայրենիքում և սփյուռքում մեր նվաճումներով հավերժացնում ենք մեր նահատակների անունները և մրանց վրեժը լուծում ապրելով և ստեղծագործելով։

Ինչպես ասել է մեր մեծ Վարպետը՝ Մարտիրոս Սարյանը, «Այո, մենք գիտենք տառապանքը իմաստության, քարության վերափոխելու գաղտնիքը: Մեր ժողովուրդը կարողացավ իր արցունքների կաթիլների մեջ շատ ու շատ արևներ անդրադարձնել:

Ես իհարկե այդ մեր մեծ վիշտը նկարել եմ, այո, նկարել եմ, որովհետև հայերի աչքեր եմ նկարել, իսկ ամեն մի հայի աչքի մեջ մեր դարավոր վշտի կուտակումը, խտացումը կա և այն արցունքը, որի կաթիլի մեջ շատ ու շատ արևներ են անդրադարձվում»:

Հայ հայտնի գրող Մայքլ Առլենի որդին, որը կրում է իր հոր՝ նույն անունը, «Դեռ Նյու-Յորքը» շաբաթաթերթի փետրվարի 3, 10, 17-ի համարներում երկար է գրում իր ժողովրդի հերոսապատում ու հաբուստ պատմության մասին և մանավանդ այն մասին, թե ինչպես ինքը, իբրև հայ, իր ինքնությունն է գտնում հայրենիք իր այցելությունից հետո: Նա գեղեցկորեն նկարագրում է, թե ինչպես Նյու-Յորքում առաջին անգամ հանդիպելով մի հայ մարդու, նրա պատմածներից ծանր տպավորություն է կրում պատմական Հայաստանի և այնտեղ ապրած հայ ժողովրդի կրած տառապանքների մասին: Ու մտածում է ինքն իրեն, թե Հայաստանում ապրող այսօրվա հայ մարդը չի կարող լինել այնպիսին, ինչպես նյու-յորքցի այդ մարդն է, և ոչ էլ Հայաստանը այնպիսին, ինչպես նա ներկայացրել է իրեն. «Պատմություններ չար ժամանակների, մութ ներքնաշխարհ, ու երկարապատում միմուռներ հին մարդկանց»: Եվ իսկապես Հայաստան այցելելիս նա գտնում է հայրենիքի և հայ ժողովրդի մասին իր լավատեսական ակնկալությունները:

Այրիլյան եղեռնից մինչև մեր օրերը պատմական շատ կարճ մի ժամանակաշրջան է, մի ակնթարթ միայն պատմության մեջ: Բայց այս կարճ ժամանակամիջոցում ինչ որ ձեռք է բերել մեր ժողովուրդը հայրենիքում, ավելի է, քան հրաշքը: Հայ ժողովուրդը, դարերի այս անխոնջ ուղեկիցը, դեռևս շարունակում է ստեղծագործել երիտասարդական անսպառ ավյունով:

Հայրենի ծաղկուն իրականության կողքին ս. Էջմիածինը և իր արժանընտիր գահակալը՝ Ամենայն Հայոց Հայրապետը, ավելի քան երբեք հպարտ և գորավոր են զգում իրենց: Հայոց հոգևոր կենտրոնը վերածնված հայրենիքի կողքին ապրում է իր հոգևոր, մշակութային վերելքը: Չկան Արևմտյան Հայաստանի մեր երբեմնի փառավոր ու շեն վանքերն ու եկեղեցիները: Նրանց հոգևոր, մշակութային, հայրենասիրական առաքելությունն իր վրա է վերցրել Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինը: Ու Մայր Աթոռը Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Տ. Տ. Վազգեն Ա-ի գահակալության քսան տարիների ընթացքում փառքով ու պատվով կատարեց իր առաքելությունը հայրենիքի և մեր ժողովրդի հանդեպ:

Այս պայծառ իրականության ու առավել պայծառ ապագայի տեսիլքի առաջ ինչքան դատապարտելի է հայրենիքը լքող մի շարք ուղեկորույս հայերի վերաբերմունքը, մարդիկ, որոնք, ոտնակոխելով հայրենական սրբությունները, դրանով իսկ ուրանում և նսեմացնում են մեր բյուրավոր նահատակների հիշատակը, նահատակներ, որոնց թվում էին նաև նրանց ծնողները:

Ու մենք՝ հայրենաբնակներս, նայում ենք առաջ, քանի որ Հայաստանը, ինչպես փարոս, լուսավորում է հայոց երթուղին, միավորում աշխարհով մեկ ցրված ամբողջ մեր ժողովրդին հայրենի մեկ պետականության դրոշի տակ: Ու մեր չքնաղ երկիրն իր գոյության իսկ փաստով, իր ձեռքբերած նվաճումներով և իր գավալների սխրանքներով հանդիսանում է մեր անթաղ նահատակների հիշատակին կանգնեցված անձեռակերտ հուշարձան:

Ամենայն Հայոց Ս. Տ. Վազգեն Ա կաթողիկոսը 1975 թ. Նոր տարվա առթիվ արտասանած Իր քարոզի մեջ պատգամում էր. «Տարին մեկ անգամ, ամեն ապրիլի 24-ին, հայ ժողովուրդը մի պահ կանգ է առնում և հարգանքով խոնարհվում իր նահատակների հիշատակի առաջ: Դա մարդկային է, դա քրիստոնեական է, դա բարոյական է: Այդ է թելադրում նաև մեր օրերի խաղաղասիրության և ժողովուրդների բարեկամության գիտակցությունը: Եվ կարծում ենք ու ապաստում, որ ոչ միայն մենք՝ հայերս, այլև բոլոր ժողովուրդները, բոլոր ազնիվ մարդիկ իրենց աղոթքներով միանան մեզ և մեր արդար դատին, որպեսզի հետ այսու այլևս երբեք և ոչ մի տեղ աշխարհում չկրկնվեն Տեր-Էլ-Զորներ և Առաշվիցներ, Ռասուլայաններ և Մայտանեքներ...

Ահա թե ինչու մեր եկեղեցին և հայությունը համայն, ի Հայաստան և ի սփյուռս աշխարհի, կանգնած Ապրիլյան եղեռնի վաթսուհինյակի սեմին, երկյուղածությամբ պիտի ոգեկոչեն այս տարի հիշատակը մոտ երկու միլիոն իրենց զոհված զավակների, ու ապա մխիթարված արտով փառք պիտի տան նախախնամությանը՝ որ ամրակուռ ու ապահով հիմքերի վրա հաստատված իրենց արդի մայր հայրենիքը՝ ամենափառավոր կոթողն է նահատակների հիշատակը հավերժացնող և ամենագորավոր գրավականը ազգային գոյատևման, այլ և ամենատոկոզ ճանապարհը մեր ժողովրդի բոլոր արդար երազանքների կենսագործման՝ գալիք ժամանակներին...»:

Խո՛ւնկ և աղո՛թք Ապրիլյան մեր նահատակների հիշատակին:

Հավերժական փա՛ռք ապրող ու շնչող, ծաղկող, քարգավաճող և առնալանացող մեր մայր հայրենիքին՝ Սովետական Հայաստանին»:

Արարատյան թեմի առաջնորդական փոխանորդ՝ տ. Կոմիտաս արքեպ. Տեր-Ստեփանյանի բովանդակալից զեկուցումը նվիրված էր «Մեծ հաղթանակի 30-ամյակը» թեմային:

Տ. Կոմիտաս արքեպ. Տեր-Ստեփանյանի ելույթը

«Մեր սուրը փառքով դրեցինք պատյան»
(Ավ. Իսահակյան, 1945 թ. մայիսի 19)

Հայրենական պատերազմում տարած պատմական հաղթանակի 30-ամյակն են նշում Սովետական Միության զինված ուժերը և մեր մեծ հայրենիքի եղբայրական բոլոր ժողովուրդները:

Առավոտյան Մայր տաճարում, Հայոց հայրենասեր Հայրապետի նախագահությամբ, ս. պատարագի մատուցումով, քարոզով և հանդիսավոր հոգեհանգստյան պաշտոնի կատարմամբ ոգեկոչեցինք պայծառ հիշատակը մարտում հանուն հայրենիքի հերոսաբար ընկած մարտիկների:

Այժմ, Վեհաբանի այս հանդիսությանց դահլիճում, սուրբ Էջմիածնի դարավոր կամարների ներքո, կրկին անգամ հավաքվել ենք՝ նշելու ֆաշիզմի դեմ սովետական զինված ուժերի տարած պատմական մեծ հաղթանակի 30-ամյակը:

Մայիսի 9-ն է, մեծ հաղթանակի բերկրառիթ տարեդարձը, որը մեզ հետ միասին նշում են աշխարհի բոլոր խաղաղասեր ժողովուրդները, որոնց համար թանկ է հայրենիքը և ազատությունը:

1941—1945 թվականներին, Հայրենական պատերազմի ծանր օրերին, լահավոր փորձություն էր կախվել մեր հայրենիքի վրա:

Պատերազմ էր, ահալոր կոչվ, որն իր նմանը չունեք աշխարհի և ժողովուրդների պատմության մեջ:

Ու մարտի ելան մեր մեծ հայրենիքի բոլոր ժողովուրդները միասիրտ ու միակամ՝ պաշտպանելու հայրենին, սերունդների աշխատանքով ստեղծված դարավոր մշակույթն ու քաղաքակրթությունը, մեր ժողովուրդների ազատությունն ու անկախությունը:

Ամբողջ հինգ տարի կյանքի ու մահվան ահալոր կոչվ մղվեց: Հայրենիքի միլիոնավոր զավակներ ընկան մարտի դաշտում, տասնյակ հազարավոր քաղաքներ, գյուղեր կործանվեցին: Հայրենիքն անհամար նյութական կորուստներ կրեց, բայց իրենց հայրենի ավանդներին և սրբություններին հավատարիմ սովետական ժողովուրդներն ի վերջո ծնկի բերեցին ահալոր թշնամուն և ապահովեցին հաղթանակն ու ցանկալի ազատությունը:

Հայրենական պատերազմում տարված պատմական հաղթանակի մեջ իրենց արժանի ու փառավոր տեղը գրավեցին միությանական բոլոր ժողովուրդները, որոնցից յուրաքանչյուրն իր մարտական ավանդը մոռեց հաղթանակի համընդհանուր գործի մեջ:

Փառավոր են ու սխրանքներով լի Հայրենական պատերազմի պատմության էջերը, երբ մարտի դաշտում հրաշքի համագործը քաջագործություններ էին կատարում սովետական զինված ուժերը՝ հանուն հայրենիքի և հոգևոր, մշակութային արժեքների պաշտպանության:

Միայն հոգևոր արժեքներ ստեղծող ժողովուրդները կարող են հասկանալ, թե ինչո՞ւ և ինչպե՞ս սովետական բանակները և միությանական ժողովուրդները կարողացան դիմադրել ֆաշիստական հզոր բանակների հարձակմանը և իրենց կյանքի գնով ապահովել հաղթանակը:

Ահա թե ինչու կողք-կողքի կռվում էին եղբայրորեն մեր հայրենիքի բոլոր զավակները՝ ոռոսն ու ուկրաինացին, ուզբեկն ու թաթարը, հայն ու վրացին և եղբայրական մյուս ժողովուրդների հերոս զավակները՝ հանուն հայրենիքի և մեր ապագա երջանիկ կյանքի:

Սովետական բազմազգ ժողովուրդը թե՛ ռազմաճակատում և թե՛ թիկունքում ցույց տվեց անկրկնելի հերոսության, հայրենիքին նվիրվածության սքանչելի օրինակներ:

Եվ ահեղ պատերազմի այդ հրդեհներում և մրրիկներում է՛լ ավելի կոհվեց ու անխորտակելի՞ դարձավ եղբայրական ժողովուրդների անքակտելի բարեկամությունը:

Հաղթանակը ձեռք բերվեց արյան ճանապարհով, զրկանքներով, ծանր գոհողությունների գնով:

Ընկան շատերը հերոսի մահով՝ հաղթանակի հավատն իրենց սրտերում: Հայրենիքը չմոռացավ իր հերոս զավակների սխրագործությունը:

Մարտի դաշտում, հանուն հայրենիքի և նրա ազատության, ընկած հերոսների հիշատակը սուրբ է մեզ համար:

Ձոհվածներն ապրում են մեզ հետ: Մեր երկրի արձանագրած հայրենաշեն յուրաքանչյուր նվաճման մեջ, հաղթական երթի մեջ ներկա է մեր հերոսների սխրանքը: Նրանց հիշատակի ոգեկոչումով է՛լ ավելի է գեղեցկանում և՛ հաղթանակի այս օրը, և՛ հաղթանակի ամեն մի տարի:

Երեսուն տարիներ են մեզ բաժանում հաղթանակի այդ օրից:

Որքան հեռանում ենք Հայրենական պատերազմի ահեղ օրերից, ծանր իրադարձություններից, այնքան ավելի է վեհանում և պաշտառում հաղթա-

նակի բերկրանքը, սովետական եղբայրական ժողովուրդների անմահ սրխ-
րանքի մեծությունը:

Հաղթանակի վեհությունը որոշվում է նաև նրա համաշխարհային պատ-
մական նշանակությամբ:

Հաղթանակը բաց արեց շատ երկրների ժողովուրդների համար ազատու-
թյան, անկախության, ազգային-ազատագրական շարժման, հառաջդիմու-
թյան և աշխարհում կայուն ու երկարատև խաղաղության հուսալի ուղին:

Սովետական զինված ուժերի հաղթանակով որոշվում էր նաև ոչ միայն
բազում ժողովուրդների ճակատագրերը, այլ նաև քաղաքակրթության բախտը,
մարդկության բախտը:

Ֆաշիզմի դեմ մղված ազատագրական մարտերում և մեծ հաղթանակի
մեջ եղբայրական ժողովուրդների շարքերում մարտական իր արժանի տեղն
է գրավում նաև հայ ժողովուրդը:

Հայրենական պատերազմի պատմության էջերում ոսկի տառերով են
գրված նաև հայ ժողովրդի զավակների հերոսական սխրագործությունները:

Պատերազմի արվեստն ուսած հայ գեներալների, բարձրաստիճան սպա-
ների և շարքային զինվորների մի փառավոր փառանգ մասնակցեց մարտե-
րին և թշնամուն հասցրեց արժանի հարված՝ ի հատուցումն նրա չարագոր-
ծությունների և ուխտադրության:

Ժիշտ է ասել բանաստեղծը.

«Մենք խաղաղ էինք մեր լեռների պես,
Դուք՝ հողմերի պես խուժեցիք վայրագ:
Մենք ձեր դեմ ելանք մեր լեռների պես,
Դուք՝ հողմերի պես ոռնացիք վայրագ:
Բայց մենք հավերժ ենք մեր լեռների պես,
Դուք՝ հողմերի պես կկորչեք վայրագ»:
(Հովհաննես Ծիրագ)

Ժիշտ է ասել Վարպետը՝ Ավետիք Իսահակյանը, մեծ հաղթանակի առ-
թիվ գրած իր գեղեցիկ բանաստեղծության մեջ.

«Մեր սուրը փառքով դրեցինք պատյան,
Մեծ հաղթանակի օրն է ցնծալից...»:

Հայ ժողովուրդն էլ տվեց իր նահատակները Հայրենական պատերազ-
մում, և նրանց «արյան հեղմամբ» հեշտացավ հաղթանակը հայրենիքի:

Հայրենական մեծ հաղթանակի մեջ իր արժանի բաժինն ունեցավ նաև
Մայր Աթոռը և նրա օրհնության ու ղեկավարության ներքո՝ Հայաստանյայց
առաքելական եկեղեցին և սփյուռքի հայությունը:

40-ական թվականներին Ամենայն Հայոց Հայրապետության Աթոռը թա-
փուր էր, սակայն նրա ղեկավարությունը վստահվել էր ազգընտիր տեղակալ
տ. Գևորգ արքեպիսկոպոս Չորեքչյանին, մի անձնվեր, հայրենասեր ու իր
պաշտոնը փառավորող հայ հոգևորականի, որը և, իր կողքին ունենալով
հայրենի ծանոթ դեմքեր՝ Ավետիք Իսահակյանին, Ստեփան Մալխասյանցին,
Երվանդ Ծաֆազիզին, Ստեփան Կամսարականին, Առաքել Առաքելյանին,
Աշոտ Աբրահամյանին, որպես անմիջական անդամներ Գերագույն հոգևոր
խորհրդի և գործակիցների, կազմակերպում է Հայաստանյայց եկեղեցու և
հավատացյալների նյութական ու բարոյական աջակցությունը՝ լիաբուն բե-
րելով այն ի նպաստ սովետական բանակի հաղթանակին: Նա 1941 թվականի

հուլիսի 30-ի, 1943 թվականի հունվարի 30-ի և փետրվարի 2-ի երեք կոչերով դիմում է բուլանդակ հայությանը. «Վասն Միոնի ոչ լոեցից և վասն Երուսաղեմի ոչ ներեցից...»: Եւ այսպես մարգարտի հատիկների նման իրար ետևից շարահյուսվում են նրա խոհերը՝ ի պաշտպանություն հայրենի երկրի ու նրա սրբությունների: Նա իր առաջին կոչում մեջբերում է անում ոսկեծղի Եղիշեից. «Թող մեր արյունը թափվի մարտիրոսների արյան նման, միայն թե մեր հայրենիքն ու եկեղեցին չընկնի հեթանոսների ձեռքը»: Մեր նախնիք, գրում է նա, այդ ոգով դարեր շարունակ կյանքի ու մահվան պայքար են մղել բազմաթիվ բռնակալների դեմ՝ հանուն հայրենիքի, հանուն մեր հավատքի ու խղճի ազատության՝ միշտ բողոքելով անարդարությունների և օտար բռնակալության դեմ, որը «մարմնի գերության հետ հոգու գերության էր ձգտում»: Ահա այսպիսի գերության դեմ պայքարել են մեր նախնիք: «Նման առիթներով հայ եկեղեցին անցյալում միշտ օրհնել է հայ ժողովրդի դիմակալության ոգին, ներշնչել ազգային անկախության գաղափարը, մշակել ազգային ինքնագիտակցության զգացումը և խաչն ու Ավետարանը ձեռքին, քաջալերելով հայ զորքը, դեսյի հաղթություն է առաջնորդել նրան»:

«Մեր օրերին հանդես է եկել մի նոր բիրտ ուժ՝ ֆաշիզմը, որը հակառակ է ազատության, կուլտուրային, թշնամի է քրիստոնեական եկեղեցուն և բոլոր մարդկությանը: Ֆաշիզմը կրողն է բռնապետության և պատերազմի, դա կոդուրտի և մահվան դրույթ է: Ահա այդ ֆաշիզմն է, որ նենգաբար ներխուժել է մեր երկիրը, Խորհրդային Միության երկիրը՝ ավեր ու մահ բերելով իր հետ նաև Հայաստանի հանրապետությանը:

Աջակցել Խորհրդային Միության, նշանակում է աջակցել հայրենիքին: Խորհրդային Միության հաղթանակը հաղթանակն է նաև հայ ժողովրդի»:

Իր երկրորդ և երրորդ կոչերով Գևորգ արքեպ. Չորեքչյանը դիմում է հայ ժողովրդին թե՛ ի հայրենիս և թե՛ ի սփյուռն աշխարհի, որ «իր առատ դրամական օգնությամբ աջակցի տանկային շարասյունների և ինքնաթիռների արտադրությունը զորացնելու, թշնամուն վախճանական հարված հասցնելու համար, որպեսզի ահռելի պատերազմը վերջանա մեր հաղթությամբ ու մեր հայրենիքը ազատվի, մեր պատիվը պաշտպանվի և ապագա տևողական խաղաղության ընթացքում վերաշինենք մեր ավերը, վերակառուցենք կուլտուրական կորուստները, ևս առավել բարելավենք մեր տնտեսական դրությունը և աշխարհի բոլոր ազգերի հետ համերաշխ ապրենք, վայելելով ազատություն ու բարօր կյանք»: Ու որպեսզի իր կոչերն ու այլևայլ առիթներով հղած իր գրությունները առավել արդյունավետ լինեն, ոգեշնչեն բոլորի սրտերը, ազգընտիր տեղակալը կարգադրում է.

Մայր Աթոռի կողմից կատարված նվիրատվությամբ աջակցել Հայրենական պատերազմի հաջողությանը:

1944 թվականի փետրվարի 4-ին տ. Գևորգ արքեպիսկոպոս Չորեքչյանի՝ Ավետիք Իսահակյանին տված պաշտոնական հարցազրույցի մեջ կարդում ենք.

«Կաթողիկոսարանը գիտակից հայրենասիրական պարտքին պատերազմի առաջին ամիսներում նվիրեց հայրենիքի պաշտպանության կարիքներին պատմական և հնագիտական արժեք ներկայացնող զգալի քանակությամբ արժաթեղեն ու պղնձեղեն, իսկ հետո «Սասունցի Դավիթ» անունով տանկային շարասյուն կառուցելու ֆոնդին թանկարժեք իրեր՝ ութ հարյուր հազար ռուբլի արժողությամբ, 75000 ռուբլի հնչյուն դրամ և 1000 անգլիական ստերլինգ»:

Ազգընտիր տեղակալը կարգադրում է պետական բանկում հատուկ հաշիվ բացել ու Հայաստանյայց եկեղեցիներում կատարվող բոլոր տեսակի ծիսակատարություններից ստացվող գումարների կեսը հատկացնել սովետական բանակին, ինչպես նաև հայ հավատացյալներից այդ նպատակով եղած նվիրատվությունները:

Ու ամենակարևորը՝ կոչ է անում մեր սփյուռքի հայությանը, որ իր նյութական օգնությունը բերի սովետական բանակին:

Սփյուռքի ողջ հայությունն իր կրոնական կենտրոններով, հոգևոր առաջնորդներով, ազգային ու եկեղեցական մարմիններով լծվում է հայրենաակներ այս կոչը պատվով կատարելու աշխատանքին:

Այսպիսով հաստատվեց ու ճշմարտվեց ազգընտիր տեղակալ Չորեքչյան արքեպիսկոպոսի խոսքը, թե «ուր էլ լինի հայը, չունի այլ հայրենիք, բացի Խորհրդային Հայաստանից... և թե աշխարհի բոլոր հայության պարտքն է ամեն կերպ փրկելու հայրենիքի պատիվն ու անկախությունը»:

Սփյուռքահայությունը պատվով կատարեց իր պարտականությունը՝ ընդառաջելով հայրենիքի ու Մայր Աթոռի կոչին: Ահա ցուցակն այն գաղթօջախների, որոնք իրենց նվիրատվություններով մասնակցեցին ու նյութական օգնություն բերեցին Հայրենական մեծ պատերազմի շուտափույթ հաղթանակին: Նրանց կատարած դրամական հանգանակություններով և նվիրատվություններով կառուցվել ու ռազմաճակատ են ուղարկվել «Սասունցի Դավիթ» անվան երկու տանկային շարասյուն: Պատերազմի սկզբից մինչև 1944 թվականի մարտ ամիսը մուծվել է՝

ա. Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների հայերից՝ 115000 դոլլար.

բ. Իրանահայերից՝ 2367450 դիալ.

գ. Կիպրոսահայերից՝ 3100 անգլիական ոսկի.

դ. Հորդանանի հայերից՝ 2000 անգլիական ոսկի.

ե. Սիրիահայերից՝ 275831 սիրիական ոսկի.

զ. Լիբանանի հայերից՝ 120000 լիբանանյան ոսկի.

է. Իրաքի հայերից՝ 1500 դիմար.

ը. Եթովպահայերից՝ 1300 անգլիական ոսկի:

Բացի այդ Ամերիկայի հայերը սովետական բանակի ֆոնդին են մուծել 173000 դոլլար:

Ճշմարտապես հուզիչ է այս պատկերը: Մեր աչքի առաջն է ամբողջ աշխարհի քարտեզի վրա ճակատագրի չար կատակով ինչպես աստղասփյուռ ցրված հայ ժողովրդի զավակները, հարուստ թե աղքատ, այդ թե կին, երիտասարդ թե ծեր, որոնք առանց դավաճանքի խտրության, լսեցին ու սիրով հնազանդվեցին տեղակալ արքազանի հայրենասիրական կոչերին, դարձան միակամ ու իրենց խնայողությունները ուղարկեցին հայրենիք:

Մայր Աթոռի և սփյուռքի հայության հայրենասիրական գործունեությունը ջերմորեն արժանանում է հայրենի և կենտրոնական կառավարության երախտագիտությանն ու շնորհակալությանը:

Մեծ հաղթանակի օրերից հետո էլ, անցնող 30 տարիների ընթացքում, Մայր Աթոռը խաղաղ ու ապահով պայմաններում շարունակեց իր հայրենասիրական, խաղաղասիրական գործունեությունը, մասնավոր Ս. Տ. Վազգեն Ա հայրենասեր կաթողիկոսի գահակալության 20 տարիների ժամանակաշրջանում:

Հայոց Հայրապետը Մայր տաճարում, Ջատիկ տոնի առթիվ, Իր գեղեց-

կահյուս քարոզում խոսելով մեծ հաղթանակի 30-ամյակի առթիվ, նշում էր նրա համաշխարհային նշանակությունը, շեշտելով.

«Սովետական ժողովուրդների այս մեծ հաղթանակի երեսնամյակի սեփին, Մենք, իբրև Հայոց Հայրապետ, մխիթարված ենք խորապես այն իրողությամբ, որ մեր փոքր ժողովուրդն էլ իր եղբայր ժողովուրդների կողքին, հավասար քաջությամբ կռվեց հայրենիքի թշնամիների դեմ, հավասար հերոսությամբ զոհեր տվեց հայրենիքի փրկության ի խնդիր, որ արժանի դարձավ գալիք սերունդների երախտագիտության:

...Արևելքից արևմուտք, հյուսիսից հարավ, աշխարհը ամբողջ ցնծության մեջ էր: Բոլոր հորիզոններից շեփորվում էր հաղթանակ, հաղթանակ: Հաղթանակը արդարության ու ազատության ուժերի, հաղթանակը մարդկանց և ազգությունների հավասարության գաղափարի, հաղթանակը մեծ ու փոքր ազգությունների խաղաղ գոյակցության սկզբունքի: 1945 թվականի մայիսի 9-ին, աշխարհի պատմության ճակատին արձանագրվեց վկայությունը մեծագույն հաղթանակի, վկայությունը մեծագույն ուրախության: Արյունաքամ եղած սովետական ժողովուրդների համար ու մահ մեր փոքր ազգի համար, մայիսյան հաղթանակը հանդիսացավ սկիզբը բոլոր ուրախությունների, սկիզբը նոր ու խաղաղ նվաճումների»:

Փա՛ռք մայիսյան հաղթանակը կերտող մեր բոլոր հերոսներին:

Թող անքակտելի մնա սովետական ժողովուրդների եղբայրությունը, և խաղաղությունը հաղթանակի ողջ աշխարհում»:

Հանդիսության ժամանակ խոսք է առնում նաև ՀՍՍՀ Մինիստրների սովետի նախագահ արխիվային վարչության պետ, Հայրենական պատերազմի մասնակից, պահեստի գնդապետ, պատմական գիտությունների դոկտոր Աշոտ Հարությունյանը:

Հանդիսությանը հոբելյանական օրհնության հետևյալ գեղեցկահյուս խոսքն է ասում Հայոց Հայրապետը.

Վեհափառ Հայրապետի օրհնության խոսքը

««Երանի սգաւորաց գի նոքա մխիթարեացին»:

Այսօր, երբ հավաքված ենք այստեղ, ոգեկոչելու հիշատակը հայոց Եղեռնի վաթսուամյակի և երեսուներորդ տարեդարձը Հայրենական մեծ պատերազմի հաղթական ավարտի, ինչքան ճշմարիտ ու այժմեական է հնչում սուրբ վարդապետի անմոռանալի Լեւոն քարոզը:

Վաթսուն տարիներ անցան այն սև օրերից, երբ Արևմտյան Հայաստանում մի ամբողջ ազգաբնակչություն տեղահան արվեց իր նախնյաց մայր հողից ու անխնա կոտորվեց մահվան ճանապարհների վրա:

Այդ ցեղասպանության զոհը հայ ժողովուրդն էր: Պատմությունը հայտնի է բոլորիդ, հայտնի է ամբողջ աշխարհին: Ահավոր այդ ողբերգությունից հետո թվում էր, թե վերջն է հայ ազգի: Թվում էր, թե կորած է ամեն հույս՝ այս աշխարհում հայ ապրելու: Թվում էր, թե վերապրողներին մնում էր միայն սգալ ու ողբալ իրենց մեռելներին, և փակել գիրքը հայոց պատմության: Ո՛վ կարող էր հավատալ այն օրերին, թե սգավոր հայերը մխիթարություն պիտի գտնեն:

Եվ, սակայն, ո՛վ անիմանալի խորհուրդ մահվան ու կյանքի, որ տնօրինում եւս ճակատագիրը ժողովուրդների: Գրեթե ճիշտ այն պահին, երբ հայու-

թյունը թվում էր գերեզմանված, հայոց երկնակամարի վրա նոր արև ծագեց։ Վերածնվեց մեր ժողովուրդը իր իսկ մոխիրներից։ Նորից հավատաց իր սեփական ուժերին։ Նորից սիրեց կյանքն ու երգը աշխատանքի։ Նորից հուսաց իր ապագային։ Նա բարձրացավ իր վիրավոր ոտքերի վրա ու հայացքը հառած դեպի լույսը արևի, իր կյանքի ճամփին բացեց նոր ուղի՝ խաղաղ ու առած դեպի լույսը արևի, իր կյանքի ճամփին բացեց նոր ուղի՝ խաղաղ ու առած դեպի առաջ, միշտ դեպի առաջ ու միշտ դեպի վեր։ Այսպես է, որ ծնվեց ու աճեց, աճեց ու ծաղկեց հիմնավորց երկիրը Հայոց, մեր օրերի Սովետական Հայաստանը ամենայն հայոց։

Վաթսույն տարիներ առաջ սգավոր մեր ժողովուրդը մխիթարված է այսօր։ Մխիթարված, այո՛, իր ազգային վերածնունդով, մխիթարված իր մայր հայրենիքի սքանչելի նվաճումներով, մխիթարված իր ապագայի լուսավոր հեռանկարներով։

Այսօր, մենք բոլորս խորապես մխիթարված ենք նաև այն պայծառ իրողությամբ, որ այս տարի, ապրիլի 24-ին, մեր ամբողջ ժողովուրդը, ի գլուխ ունենալով հայրենի պետության բարձր իշխանությունները, հանդիսավորությամբ ոգեկոչեց Մեծ եղեռնի ճահատակների հիշատակը, ոխտելով է՛լ ավելի ծիր եռանդով, է՛լ ավելի ազնիվ ներշնչանքներով նվիրվել իր վերածնած մայր հայրենիքի վերելքին ու ծաղկմանը։

Ի տես հայ ժողովրդի վերածնունդի, ի տես հաշկական պետության վերականգնման, Պողոս առաքյալի խոսքերով կարող ենք բացականչել՝ «Մահը կույ զնաց հաղթության» (Ա. Կորնթ. ԺԵ 55)։

Երկուստեքից բարձունքից դեպի արև խոյացող ճահատակաց հուշարձանը, խորհրդանիշն է այդ հաղթության։

Իբրև Հայոց Հայրապետ Մեծ եղեռնի վաթսուամյակի սեմին, Մեր պատգամն է ուղղյալ ողջ հայության, որ ի Հայաստան և որ ի ափյուռն աշխարհի՝ աղոթք կարդալ մեր ճահատակաց հոգիների համար, ոխտելով հավետ սուրբ պահել նրանց հիշատակը ու հավատարիմ մնալ նրանց նվիրական երազանքներին, որոնց իրականացման ճանապարհը իրենց արյամբ ներկեցին, փառավոր ժառանգություն թողնելով մեզ և հետագա սերունդներին։

Հայաստանի ժողովուրդը ձեռքը խղճին դրած հպարտությամբ կարող է այսօր ասել, ծանոթ բանաստեղծի խոսքերով՝

«Մեռելներին որպես խաչ,
Ես, երկիրն այս, նորից կերտեցի»։

Մայր Աթոռում Մենք ուղիղ գտանք, Եղեռնի վաթսուամյակի հուշահանդեսին, տոնախմբել նաև երեսուներորդ տարեդարձը հայրենական մեծ հաղթանակի։ Կարծում ենք, թե ներքին աղերս կա այդ երկու պատմական եղելությանց միջև, հայ ժողովրդի ճակատագրի տեսակետից։

Աղերս այն իմաստով, նախ որ երկրորդ համաշխարհային պատերազմը գրեթե շարունակությունը եղավ կամ կրկնությունը առաջին աշխարհամարտի։ Երկու պատերազմների սանձազերծողները նույն ուժերն էին, նույն նպատակներով։ Աղերս նաև այն իմաստով, որ հայ ժողովրդի ճակատագրի տեսակետից, երկրորդ աշխարհամարտը կարող էր հանդիսանալ կրկնությունը 1915—16 եղեռնի, այս անգամ բնաջնջումովը արևելահայ ազգաբնակչության։

Եթե Վուլգայի ափերին, ուշանար սովետական ուժերի հաղթանակը, տարակույս չկա, թե հայ ժողովրդին սպասում էր երկրորդ մի եղեռն։

Փաստաթղթերի հիման վրա վերջերս հրատարակված՝ «Պատրանք» վերնագրված գրքում, հեղինակը՝ Յուրկեն Թորվալդ պատմում է, թե, երբ գերմանական բանակները առաջանում էին դեպի Կովկաս, գրավված հողամասերի ցեղասպան նախարարը՝ Ռոզենբերգ, քարտեզի առաջ իր ֆլուրերին տեղեկություններ էր տալիս Կովկասի ազգությունների մասին, Հիտլերը ջղագրգիռ ու անհամբեր, ընդհատում է նրա խոսքը և գոռում՝ «Այդ վայրենի ժողովուրդների հետ արեք ինչ որ ուզում եք: Ինձ հետաքրքրում է նավթը միայն: Բաքվի նավթը գերմանական սեփականություն պիտի լինի»: Ահավասիկ, ինչ ճակատագիր էր սպասում Կովկասի բոլոր ազգություններին անխտիր:

Կարծում ենք մեկնությունները ավելորդ են:

Ահա թե ինչու, Հայրենական պատերազմի փառապանծ հաղթանակը, մեծագույն մխիթարությունը հանդիսացավ ոչ միայն ռուս ժողովրդի, այլ նաև Կովկասի եղբայրացած ազգությունների և ի մասնավորի մեր ժողովրդի: Երանի թե կովկասյան ժողովուրդները ուղիղ հասկանան միասնությունն ու անբաժանելիությունը իրենց ճակատագրերի, սովետական եղբայրության մեծ ընտանիքում:

Լո՛ւյս և օրհնություն՝ն հայոց Ապրիլյան եղեռնի նահատակներին:

Լո՛ւյս և օրհնություն՝ն Հայրենական մեծ պատերազմում զոհված հերոսներին:

Փա՛ռք և օրհնություն՝ն վերածնված Հայոց աշխարհին ու ժողովրդին:
«Երանի սգաւորաց զի նոքա մխիթարեցին»:

Տասը թույն ընդմիջումից հետո սկսվում է հանդիսության գեղարվեստական բաժինը:

Առաջինը ելույթ է ունենում Մայր տաճարի երգչախումբը՝ գեղարվեստական ղեկավար՝ Լևոն Աբրահամյան: Երգչախումբը կատարում է.

ա) Ալեքսանդր Հարությունյան՝ «Գթա՛, Տէր».

բ) Մակար Եկմալյան՝ «Լոնց. ամպերը եկան, ծածկեցին երկինք», մենակատար՝ Հենրիկ Ալավերդյան.

գ) Էդգար Հովհաննիսյան՝ «Էրեբունի-Երևան».

դ) Ալեքսանդր Հարությունյան՝ «Հայրենիքիս հետ», մենակատարներ՝ Լուսինե Զաքարյան և Հենրիկ Ալավերդյան.

ե) Արտաշես Մեսչյան. «Ռեքվիեմ», նվագախումբ:

Սույն ստեղծագործությունը նվիրված է Ապրիլյան եղեռնի նահատակների և Հայրենական պատերազմում զոհվածների հիշատակին: Հեղինակ և խմբավար՝ Արտաշես Մեսչյան:

Հանդիսության ավարտին տ. Հուսիկ եպս. Սանթրոսյանը, հանուն Վեհափառ Հայրապետի, շնորհակալություն է հայտնում բոլոր ներկաներին և մանավանդ հանդիսությանն իրենց մասնակցությունը քերած տ. Կոմիտաս և տ. Արսեն սրբազաններին, դոկտ. Աշոտ Հարությունյանին, Մայր տաճարի երգչախմբին, ճարտարապետ Արտաշես Մեսչյանին և նրա նվագախմբի անդամներին:

Ա. Հ.

